

mål+₃mæle

Hun bruger
mælk og suk-
ker i sokken

Bøsset ildhu på hospitalet

Hvad er pointen? Spørgsmål og svar side 2

Et etymologisk hængeparti

Magnus Pharao griber fat i en etymologisk myte og afliver den. I forbifarten introducerer han en ny konsonantgruppe i dansk med ordet østnahuatlisk side 9

Indouralsk, eurasiatisk, nostratisk, protosapiens – galaktisk?

Her bevæger vi os langt ud over den vante klassifikatoriske tangent af dansk < østnordisk < nordisk < germansk < indoeuropæisk. Rasmus Bjørn undersøger hvor dybt stamtræets rødder mon stikker side 13

4 homonympar – 4 sprog

Læs den tragikomiske lesbo-ironiske affære side 20

Sprog på hjernen

Mikkel Wallentin gør os alle klogere på forbindelserne mellem synapsehoben i vores hovedskal og evnen til at forstå og bruge sprog side 23

Ind i musikken – ind i sproget

Prøv quizzen *Sprogviden*, denne gang med musikalsk tema bagsiden

Spørgsmål og svar om
sprog

2

Side 9-etymologien:

Avocado og testikelsovs

9

Storfamilier og fjernkom-
paration

13

Er ironisk ironisk, thra-
kisk tragisk, komi(sk)
komisk og lesbisk
lesbisk?

20

Sproget i hjernen

23

Sprogviden

32

Jeg accepterer ikke vore
vanlige ords grænser.

Terningemanden (1971)

Side 9-etymologien:

Avocado og testikelsovs

■ Et internet-meme og en aztekisk etymologi

Af Magnus Pharao Hansen

På internettet florerer et *meme* af en sjælden slags som handler om etymologi på et indiansk sprog (et *meme* er en slags vittighed der spredes som billede på sociale medier). Memet findes i mange versioner, men de drejer sig alle sammen om en påstand om at det ord fra sproget nahuatl som blev til *avocado* på dansk, oprindeligt betød »testikel«. Et opfølgende *meme* postulerer yderligere at fordi ordet *guacamole* (en avocadobaseret salsa) kommer fra det samme ord på nahuatl, kombineret med et andet nahuatl-ord, nemlig *mōlli* »sovs«, betyder *guacamole* bogstaveligt talt »testikelsovs«. Som sprogforsker med speciale i nahuatl må man jo nyde at de unge fatter interesse for ens forskningsfelt, men alligevel har jeg måttet bruge en del tid over de sidste par år på at rette denne påstand. For ordet *avocado* har nemlig i virkeligheden en langt mere kompleks og interessant etymologi.

Avocadoer, ordspil og eufemismer

Det er sandt at ordet som betegner frugten (eller bærret, for botanisk set er en avocado et bær beslægtet med laurbær; jf. *Mål og Mæle* 42:1, s. 5-7), er kommet til Europa fra Mexico. Det er også sandt at ordets oprindelse skal findes i sproget nahuatl, som taltes af

aztekerne da Hernán Cortés ankom til Mexico for 500 år siden, og stadig i dag tales af mellem halvanden og to millioner mexicanere. I Mexico findes der et væld af forskellige avocadotyper (*Persea americana*) i forskellige former, farver og størrelser, og både i vilde og kultiverede sorter. Vilde sorter af avocado er endemiske i det centrale og østlige Mexico og har formentlig deres oprindelse der. Fælles for de forskellige avocadotyper er deres cremede lysegrønne kød og deres læderagtige skal. Af dem er det stort set kun sorten Hass med sin sorte nubrede skal som vi kender i Danmark.

På nahuatl er det mest almindelige ord for avocado *awakatl*, mens ordet *pawatl* nogle steder bruges om en særlig, mindre kultiveret sort der er stor, aflang og grøn. Der er desuden dialektvariation i nahuatl der gør at man også kan finde formerne *ewakatl* og *jewakatl* i betydningen »avocado«. Det er dette ord som er blevet til *aguacate* i mexicansk spansk, forvansket til *avogato* og derfra indlånt til engelsk og dansk som *avocado*, men også omfortolket til »advokat-pære« på ældre dansk, nederlandsk (*advocaatpeer*) og svensk (*advokatpäron*) (ligesom mange danskere udtaler ordet [advokado] med et ekstra blødt *d* inspireret af *advokat*).

Det er et velkendt fænomen i verdens sprog at ord der betegner den nedre anatomi, kan blive tabubelagt og udskiftes med andre. Mexicanere er tit stolte af en særlig form for ordspilsbaseret humor som de kalder *albúr*. Denne genre består i store træk af at en masse almindeligt brugte ord, især for mad, også har en seksuel konnotation. *Chile* (chili) betyder for eksempel også »penis«, og *bolillo* (rundstykke), *panocha* (råsukker), *papaya* (papaya-frugten) og *concha* (konkylie) betyder også »vulva«. Og ordene *huevo* (æg), *cebolla* (løg), og *aguacate* (avocado) betyder også »testikel«. Så på den måde bruges ordet *aguacate* altså også i betydningen

Mexikanske avocadoer. Foto: N. Saum, Wikimedia Commons.

»testikel« på mexicansk spansk i dag, og dens form, dens nubrede overflade og dens måde at hænge på gør det til en oplagt sammenligning. Det er naturligvis også velkendt for danskstalende at bruge ord som *nødder*, *løg*, *pølse*, *boller* og *meloner* som eufemistiske referencer til seksuelt tabubelagt anatomi. Derimod er det ret ualmindeligt at tabubelagte anatomiske termer bliver overført til andre ikke-seksuelle betydninger. Det er naturligvis derfor idéen om at den uskyldige frugt som spises af glade *millennials* verden over, i virkeligheden betyder testikel, er så morsom.

Der er faktisk belæg for at den dobbelte betydning af ordet allerede fandtes i nahuatl i 1500-tallet. I den ordbog over nahuatl som franciskanermunken Alonso de Molina udgav i 1571, kan man nemlig under indgangen *auacatl* finde oversættelsen »fruta conoçida o el compañón« [»en velkendt frugt eller testiklen«]. Men hvis man slår op i den spanske del af ordbogen under *compañón* (testikel) finder man kun oversættelsen *atetl*, som sammen med *xitetl* også er det mest almindelige ord for testikel på nahuatl i dag. Det at Molina også angiver testikel som en af de mulige betydninger af *auacatl*, antyder at brugen dengang var almindelig nok til at det ville være godt at have det som mulig oversættelse af ordet, men det at han ikke angiver *auacatl* som oversættelse af ordet for testikel, antyder at der netop er

tale om en sekundær betydning. Det lader altså til at de gamle aztekere også praktiserede seksuelle ordspil eller brugte eufemismer til beskrivelse af tabubelagte kropsdele. I sin nahuatl-engelsk ordbog som er baseret på Molinas, følger lingvisten Frances Karttunen Molinas brug og angiver betydningen som »avocado, testicle«. Det er formentlig herfra ordet har spredt sig til sproginteresserede teenagere og dermed til det ganske internet med dets mange afkroge.

I to af de afkroge har jeg selv været medvirkende til at få fjernet påstanden om at testikel skulle være den oprindelige betydning, snarere end en afledt eufemisme. På den store og meget brugte online etymologiske ordbog *Online Etymological Dictionary* skrev jeg sammen med redaktøren, som accepterede mine argumenter og indførte dem under indgangen *avocado*. På factjkningswebsitet *snopes.com* undersøgte en journalist om memet var sandt og fandt belæg i Karttunens ordbog. På min egen blog *Nahuatl Scholar* skrev jeg et svar til Snopes' analyse og argumenterede for at den oprindelige betydning var »avocado«, og journalisten valgte også at rette artiklen til og at linke til min blog. Men memet flourerer alligevel stadig, drevet af tabuets kildende tiltrækningskraft.

Et etymologisk hængeparti

Det er egentlig dejligt at ordet *avocado* kan bruges til at gøre almindelige sproginteresserede mennesker bevidste om sproget nahuatl, og om hvordan koloniseringen har bragt vigtige af-

grøder og deres tilhørende ord til Europa fra den »Nye Verden«. For eksempel kommer danske ord som *tomat*, *chili* og *chokolade* også fra nahuatl, og ordet *majs* kommer fra det caribiske sprog *taíno*. De fleste etymologiske ordbøger plejer at stoppe med at grave når de finder ud af hvilket indiansk sprog et ord kommer fra, for ofte er der jo ikke kilder til ordets dybere historie. Oprindelsen til mange af disse ord bliver altså en slags sproghistorisk hængeparti.

Jeg synes det er spændende at dykke dybere ned i ordenes etymologi og se hvordan de rent faktisk er opstået. For ordet *avocado* er det interessant at sammenligne med ordene i de uto-aztekiske sprog *cora* og *huichol* som tales i det nordvestlige Mexico, og som er de nærmeste slægtninge til nahuatl; se figur 1. I *cora* og *huichol* findes ordene *jáwka* og *jéwka* i betydningen »avocado«, og de kunne meget vel se ud som om de er beslægtede med nahuatl-ordet, især i den dialektale form *jewakatl*. Desuden er ordet *pawatl* om den vilde avocadosort også en mulig slægtning, for i tidlig nahuatl er lyden *p nemlig blevet svækket til *h i tryk-svage stavelser og dette *h er så blevet til *j foran fortunegevokalen *e. I de østlige dialekter af nahuatl forsvandt dette *j* så, og vokalen *e ændredes derefter ofte til /*a*/ når den efterfulgtes af en stavelse med /*a*/. Ordets historie i nahuatl kan således rekonstrueres som en udvikling fra en stamme *pewa-som fandtes i en trykstærk og en tryksvag variant. Den trykstærke blev til *pawatl* i østnahuatl, og den tryk-svage dannet med et suffiks *-ka* blev til

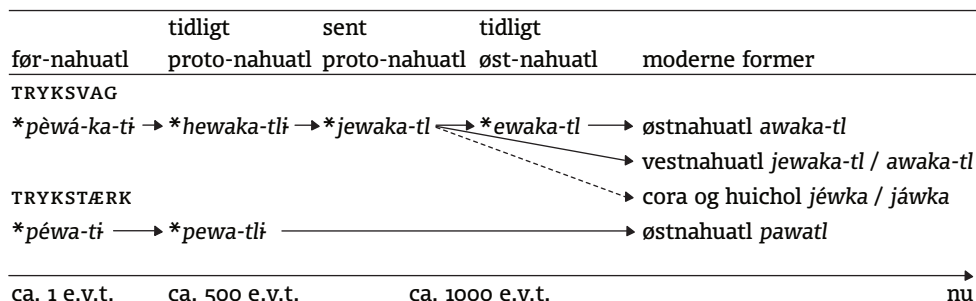
jewakatl i vestnahuatl og *awakatl* i østnahuatl.

Stammen **pewaka-* kan yderligere analyseres som bestående af to elementer, **pewa-* og **-ka-*. Roden **pewa-* kan rekonstrueres i betydningen »skal, skind, bark«, og **-ka-* afleder substantiver der benævner en ting med en særlig oprindelse eller karakteristika – en **pewakati* var altså en »skalt-ing«. Netop avocadoens skal har også været karakteristisk i dannelsen af ord for frugten i nogle af de sprog der ikke lånte ordet fra nahuatl. Det gælder for eksempel den amerikanske form *alligator pear*, hvor referencen til alligatorer netop kan forstås som en lydlig reanalyse af *avogato* motiveret af skallens udseende, der minder om disse dyrs skind. Der er dog yderligere en komplikation i etymologien som også kræver sin forklaring: nemlig at formerne i corachol ikke har /p/ eller /h/, men /j/ (de deler nemlig ikke udviklingen af *h* til *j* foran *e* med nahuatl). Corachol-ordene må altså være indlånt fra vestnahuatl EFTER *h* blev til *j*. I nahuatl findes formen *jewakatl* kun ganske få steder; alle de andre bruger den østnahuatlske form *awakatl*. Det antyder

at avocado-dyrkning nok har været mest udbredt i det østlige Mexico, og at formerne gradvis har fortrængt den oprindelige form *jewakatl* i vestnahuatl. Ordets historie kan således fortælle os noget om hvordan de utoaztekiske migranter som kom til det centrale Mexico fra de nordvestlige ørkner, mødte og navngav nye frugter, og hvordan viden om dem spredte sig tilbage mod nordvest til deres nabo-sprog.

Vi må altså skuffe de glade mememagere med at der ikke er hold i at avocado oprindeligt betød testikel, eller at *guacamole* i direkte oversættelse fra nahuatl betyder testikelsovs. Til gengæld kan vi slå fast at nahuatl-talere åbenbart har haft en lige så kreativ og humoristisk tilgang til sproget som mememagerne har, den slags kreativitet der gør at »skalt-ing« der hænger som dinglebær i træer i det østlige Mexico, i folkemunde kan forvandles til testikler. Hængepartiet har vi hermed fået hanket op i.

Magnus Pharaos Hansen, ph.d.,
adjunkt på Institut for Tværkulturelle og
Regionale Studier,
Københavns Universitet

Figur 1. Model over ordet *awakatls* tidlige sproghistorie.